

ВОБРАЗНА-ВЫЯЎЛЕНЧЫЯ СРОДКІ Ў ПАЭЗІІ

В. ТРЭНАС

Анцімонік А. В.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Звычайна пры лінгвістычным аналізе разгляду падвяргаюцца толькі тыя тропы, што былі выкарыстаны аўтарам упершыню, то бок тыя, якіяносяць арыгінальны характар. Неабходнасць разбору вобразна-выяўленчых сродкаў адзначыў І. Лепешаў: “Аналіз моўных сродкаў дапамагае глыбей пранікнуць у сутнасць ідэйнага зместу твора, убачыць і адчуць майстэрства «плана выражэння»” [1, с. 13].

Як вядома, важную ролю ў наданні гучанню паэтычных твораў большай экспрэсіўнасці і адметнасці адыгрываюць спецыяльныя сродкі маўленчай выразнасці, да якіх адносяцца тропы і фігуры. У лірычнай творчасці сучаснай беларускай аўтаркі Вікі Трэнас (зборнікі “Цуд канфіскаванага дзяцінства” (2005) і “Экзістэнцыйны пейзаж” (2008)) тропы – гэта багатая старонка. Паэтка не звяртаецца да звыклых выразаў, а бесперапынна прыдумвае свае, чаго і патрабуе, у сутнасці, якая паэзія. Разгледзім асноўныя вобразна-выяўленчыя сродкі ў кнігах вершаў В. Трэнас, улічваючы, што пры лінгвістычным аналізе такіх фактаў мовы вызначаюцца семантычная аснова тропаў, знешне нябачныя аналогіі паміж з’явамі, вывучаецца моўны механізм пераноса ўжывання слова, мастацкага пераўтварэння [1, с. 68].

Згодна з “Літаратуразнаўчым слоўнікам” В. Рагойшы, метафара з’яўляецца адным з асноўных відаў тропа. Гэта ўжыванне асобнага слова ці цэлага выраза ў пераносным значэнні праз супастаўленне пэўнай з’явы ці прадмета на аснове іх падабенства або кантрасту [2, с. 151]. Метафары ёсць прыклады мастацкага ўспрымання свету. Так, трэнасаўскі троп “чэзлі вочы” [3, с. 11] сведчыць пра страту органамі зроку сваіх фарбаў, адпаведна, пра страту зацікаўленасці нечым. Метафару можна патлумачыць як працэс “патухання” жыцця ў вачах, калі позірк не дэманструе цікавасці да

акаляючага, губляе сваю яркасць; у прамым сэнсе чэзнуць могуць расліны: калі ўявіць, як пад восень вянуць кветкі – даволі проста зразумець і чэзненне вачэй. Троп *“скрыўлены жах”* [3, с. 12] на першы погляд з’яўляецца сумяшчэннем несумяшчальнага: жах – гэта нематэрыяльная катэгорыя, а паняцце крывізны можна прымяніць толькі да матэрыяльна выражаных рэчаў. Аднак дадзеная метафара тонка дэманструе характэрны бок жаху.

У зборніках шмат прыкладаў персаніфікацыі і адухаўлення, якія В. Рагойша адносіць да разнавіднасці метафары. Персаніфікацыя ў мастацкім тэксце рэалізуецца праз наданне неадушаўлёным прадметам і з’явам чалавечых уласцівасцей [2, с. 152]. Адухаўленне – надзяленне прадметаў навакольнага свету здольнасцю адчуваць і мысліць [4, с. 28]. У Вікі Трэнас сустракаем наступныя прыклады: *“смех засынае”*, *“жах бяжыць”*, *“заспявае снег”*, *“самота малюе кругі”*, *“бераг падміргвае”*, *“сумнеў блукае”*, *“дыхаюць сцены”*, *“вершык ціўкае”*, *“поўня вые”*, *“умыўся яблык”*, *“восень б’ецца”*, *“сцябецца лёс”*, *“сонца раскінула хвалі сваіх валасоў”*, *“манекены метафар жывуць за вітрынамі”* і інш.

Перыфразы падаюць назвы прадметаў ці з’яў праз пэўную характарыстыку, што выдзяляе іх найбольш істотную прыкмету. Сутнасць такога віду тропа заключаецца ў перанясенні назвы адных прадметаў або з’яў на другія на аснове іх унутранай ці знешняй сувязі [4, с. 50]. У В. Трэнас сустракаем *“упалага анёла”* [3, с. 7] – Д’ябла, *“шыбіну цела”* [5, с. 3] – рэбры ці грудную клетку, *“радзімкі неба”* [5, с. 4] – зоркі. Немалаважна, што перыфразы надаюць дадатковую выразнасць мове.

На паэтычнай прасторы зборнікаў паэткі сустракаецца вялікая колькасць параўнанняў: *“Вясновы ветрык як цёплы дотык”*, *“У сэрцы Бога, быццам кроў, пульсуюць душы”*, *“Паэтка параненым зверам глядзіць на вясну”*, *“ты стаміўся параненым ваўчанём”* і інш. Пры такім супастаўленні двух прадметаў, з’яў ці паняццяў сутнасць аднаго з іх вытлумачаецца праз сутнасць другога. У складзе гэтага тропа прысутнічаюць два члены

параўнання, называецца як тое, што супастаўляецца, так і тое, з чым супастаўляецца [4, с. 47].

Звяртаюць на сябе ўвагу арыгінальныя эпітэты В. Трэнас – вобразныя азначэнні прадмета, якія адначасова выконваюць функцыю апісальнай характарыстыкі і функцыю экспрэсівізацыі маўлення: “*Святло, прывабленае вагнём*”, “*маўклівыя дзверы*”, “*Праменьчык, засохлы ад слоты*”, “*Ссівелыя вейкі*”, “*крохкая халадэча*” і інш. Эпітэты арыентуюцца не на прамое, а на пераноснае значэнне слоў [2, с. 262].

Што да фігур, якія з’яўляюцца пэўнай трансфармацыяй (можа быць у межах лексічнай адзінкі, словазлучэння ці сказа), то з двух зборнікаў Вікі Трэнас найбольшае значэнне маюць інверсія і сінтаксічны паралелізм. Так, адваротны парадак слоў (інверсія), як правіла, з’яўляецца сродкам узмацнення выразнасці. Таму што калі слова, якое мае асаблівую ідэйна-мастацкую вартасць, спецыяльна ставіцца не на звычайнае месца (як прынята пры прамым парадку слоў), то яно набывае спецыфічную інтанацыю і выразны лагічны націск: “чэзлі *вочы* ад вясновае вабноты / навастрыў свае шыпы калючы *снег*” [3, с. 11], “ссівелыя вейкі *твае* прымрояцца ў сне” [3, с. 15], “і хвіліна з кішэні *збегла*” [5, с. 25].

Прыкладам сінтаксічнага паралелізму служаць наступныя радкі: “я ў *пекле*, што хтось неабачліва страціў / я ў *пекле*, што выпала зь нечай кішэні” [3, с. 26], “*нябёсы* ахінае смутак / *нябёсы* абдымае бог” [3, с. 72], “*тое*, што скажу яму / *тое*, што скажу Табе” [3, с. 88], “*Чэрвень гэты* чарвівы ад слоў мінакоў і знаёмцаў. / *Чэрвень гэты* чырвоны, аж чырвань ільсніцца ў вечых” [5, с. 40].

Такім чынам, майстэрства паэткі вызначаецца ўважлівым стаўленнем да мовы, удалым выкарыстаннем вобразна-выяўленчых сродкаў, што сведчыць аб яе ўдумлівых адносінах да стварэння арыгінальных вобразаў пры дапамозе мастацкага слова. З троп найбольшую ўвагу звяртаюць на сябе арыгінальныя метафары, эпітэты, перыфразы і параўнанні, з фігур – інверсія і сінтаксічны паралелізм. Відавочна, што праз зварот да вобразна-выяўленчых сродкаў В.

Трэнас удалося стварыць свой мастацкі свет і індывідуальны паэтычны стыль, а таксама раскрыць пададзеныя ідэі і тэмы і як мага больш выразна акрэсліць праблемы, якія цікавяць аўтарку.

Літаратура

1. Лепешаў, І. Я. Лінгвістычны аналіз тэксту: вучэб. дапам. / І. Я. Лепешаў. – Мінск: Выш. шк., 2009. – 287 с.
2. Рагойша, В. П. Літаратуразнаўчы слоўнік: тэрміны і паняцці: для школьнікаў і абітурыентаў / В. П. Рагойша. – Мінск: Нар. асвета, 2009. – 303 с.
3. Трэнас, В. Цуд канфіскаванага дзяцінства: Вершы / В. Трэнас. – Мінск: Логвінаў, 2005. – 94 с.
4. Рагойша, В. П. Паэтычны слоўнік / В. П. Рагойша. – Мінск: Выш. школа, 1979. – 320 с.
5. Трэнас, В. Экзістэнцыйны пейзаж: вершы / В. Трэнас – Мінск: Галіяфы, 2008. – 84 с.